

วิกฤตจำนวนศาสนทายาทเพื่อการรักษาพระพุทธศาสนา*

The Crisis in the Number of Religious Heirs to preserve Buddhism

¹ปวีณา อุดมสถาผล และ พระปราโมทย์ วาทโกวิโท

¹Paweena Udomsataphol and Phra Pramote Vādakovito

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: paweenau@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอภาวะวิกฤตของจำนวนศาสนทายาท ที่มีแนวโน้มว่าจะลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยชี้ให้เห็นว่าผู้ที่บรรพชาเข้ามาเป็นศาสนทายาทรายใหม่ก็ลดน้อยลง ส่วนผู้ที่เป็นศาสนทายาทอยู่แล้วก็ไม่สามารถอยู่ในเพศบรรพชิตได้ยาวนานเพียงพอที่จะเป็นกำลังหลักในการรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการวิจัยปริมาณของศาสนทายาทที่ลดลงอย่างต่อเนื่องนั้น เห็นได้ชัดจากจำนวนของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแทบจะทุกแห่งลดลงเช่นเดียวกัน มีศาสนทายาทเข้ามาศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมจำนวนน้อยลงอย่างต่อเนื่องอันเป็นการสนับสนุนให้เห็นถึงจำนวนศาสนทายาททั่วประเทศที่ลดลงเช่นเดียวกันการลดลงของศาสนทายาทนั้นเกิดจากทั้งปัญหาทั้งระดับปัจเจกบุคคลและระดับโครงสร้าง โดยระดับปัจเจกบุคคลนั้นเกิดจากความไม่มั่นใจในด้านต่างๆ ดังนี้ 1) ด้านสวัสดิภาพ พบว่าไม่มั่นใจด้านความรุนแรง ความปลอดภัย และความอบอุ่นที่ศาสนทายาทจะได้รับจากคณะสงฆ์ 2) ด้านสวัสดิการ พบว่าไม่มั่นใจด้านการดูแล เช่น โภชนาการ สวัสดิการการรักษาเมื่อยามเจ็บป่วย 3) ด้านการศึกษา พบว่าไม่มั่นใจด้านคุณภาพการศึกษาภายในคณะสงฆ์ ส่วนระดับโครงสร้างพบว่าเกิดความเหลื่อมล้ำทั้งทางสังคมและทางการศึกษา โดยทางสังคมนั้นเกิดความไม่สมดุลระหว่างความต้องการศาสนทายาทกับจำนวนศาสนทายาท ส่วนความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ระบบการศึกษาภายในคณะสงฆ์นั้นมีคุณภาพที่แตกต่างจากโรงเรียนข้างนอก

แนวทางการแก้ปัญหาในระดับปัจเจกจะต้องสร้างแรงจูงใจในการบรรพชาให้เกิดขึ้นกับทั้งเด็กและเยาวชนรวมทั้งผู้ปกครอง โดยแรงจูงใจจะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1) เป็นกลไกที่ไปกระตุ้นให้เกิดการกระทำ และ 2) เป็นแรงบังคับให้กระทำอย่างมีทิศทาง ซึ่งการสร้างแรงจูงใจจะต้องเริ่มต้นตั้งแต่ระดับสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และภาครัฐ บูรณาการร่วมมือกันสร้างแรงจูงใจขึ้น โดยใช้ระบบสวัสดิภาพ สวัสดิการ และการศึกษา เป็นเครื่องมือในการสร้างแรงจูงใจ เพื่อให้เด็กและเยาวชนและครอบครัวมั่นใจได้ว่าเมื่อเข้ามาบรรพชาเป็นศาสนทายาทแล้วจะไม่ถูกทอดทิ้งให้อยู่ด้านหลัง มีความปลอดภัย มีระบบการศึกษาที่ดีเพียงพอ เมื่อมีเครื่องมือที่ดีเพียงพอที่จะสร้างแรงจูงใจจนสามารถนำแรงจูงใจนั้นไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปริมาณศาสนทายาทจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเป็นกำลังที่จะรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

คำสำคัญ: ศาสนทายาท; พระพุทธศาสนา; วิกฤตศาสนทายาท

Abstract

The purpose of this research article is to present the crisis situation of the declining number of ordained monks, with the trend indicating a continuous decrease. It highlights that there is a decreasing number of individuals entering the monastic order as novice monks, while those who are already ordained monks are unable to remain in the monastic life for an extended period to serve as a significant force in the preservation and propagation of Buddhism.

The continuous decrease in the number of ordained monks is evident not only in the overall quantity but also in the declining enrollment of students in Dhamma schools. The diminishing number of novice monks entering Dhamma schools consistently supports the observation of a nationwide decline in the number of ordained monks. The decline in the number of ordained monks arises from both individual-level and structural-level issues. At the individual level, this decline is attributed to uncertainties regarding socioeconomic status, welfare, and education, with the following details: 1) In terms of socioeconomic status, it is found that there is uncertainty regarding the level of violence, security, and warmth that ordained monks can receive from the monastic community; 2) In terms of welfare, there is uncertainty regarding the level of care provided, such as nutrition and healthcare, during times of illness or distress; and 3) In terms of education, there is uncertainty regarding the quality of education within the monastic community. At the structural level, there is evidence of social and educational disparities. In terms of the social aspect, there is an imbalance between the demand for ordained monks and the actual number of individuals entering the monastic order. As for educational disparities, the educational system within the monastic community exhibits distinct differences in quality compared to external schools.

The guidelines for solving problems at the individual level require the promotion of motivation for ordination in children, adolescents and their parents. Motivation is associated with two important components: 1) Serving as a mechanism to stimulate action, and 2) Acting as a compelling force for action with direction. The establishment of motivation should commence at the institutional level, involving collaboration among family institutions, educational institutions, religious institutions, and the government. This collective effort aims to foster motivation effectively. By utilizing the systems of socioeconomic status, welfare, and education as tools, motivation can be generated to ensure that children, adolescents, and their families are confident that once they enter the monastic order as ordained monks, they will not be abandoned or left behind. They will experience security and have access to an adequate educational system. With sufficient and effective tools to generate motivation, the quantity of ordained monks will steadily increase, providing the strength necessary for the preservation and propagation of Buddhism.

Keywords: Ordained Monks; Buddhism; Crisis of Ordained Monks

บทนำ

ปัจจุบันความสนใจที่จะเข้ามาบวชเรียนในระบบการเรียนของพระพุทธศาสนาน้อยลงเป็นอย่างมาก สำนักงานสถิติแห่งชาติได้บันทึกและรวบรวมจำนวนของสามเณรในพระพุทธศาสนาในประเทศไทยไว้ โดยย้อนหลังไปในปี พ.ศ.2548 มีสามเณรทั่วราชอาณาจักรทั้งสิ้น 76,352 รูป ในขณะที่ พ.ศ.2561 ลดลงเหลือเพียง 55,327 รูป ลดลง 21,026 รูป ลดลงถึงร้อยละ 27.5 (National Statistical Office of Thailand, 2022) จากจำนวนสามเณรที่ลดลงอย่างมากนี้แม้หน่วยงานทางพระพุทธศาสนาทุกหน่วยงานจะพยายามสร้างกิจกรรมเพื่อชักจูงหรือเชิญชวนให้เด็กและเยาวชนชายเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นศาสนทายาทรักษาพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นการให้ทุนการศึกษา การจัดระเบียบการศึกษา โดยนำการศึกษาสมัยใหม่เข้าสู่โรงเรียนพระปริยัติธรรมมากยิ่งขึ้น ทันสมัยทัดเทียมกับโรงเรียนฆราวาสโดยทั่วไป ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี และอื่นๆ กระนั้น ความสนใจในการบวชเรียนก็ไม่ได้เพิ่มขึ้น โดย Phrakhrusangkakitbanhan (Kanchana Santikaro) (2022) กล่าวว่า ปัจจุบันเด็กและเยาวชนสนใจจะบวชน้อยลงเป็นอย่างมากเพราะข้างนอกสามารถเรียนได้ฟรี ประกอบกับความเป็นพระพุทธศาสนาไม่เป็นแรงจูงใจต่อเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมองว่าการศึกษาในวัดล้าหลังกว่าข้างนอก โดยจากการลงศึกษาพื้นที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดธรรมมงคล พบว่าเดิมทุกโรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดธรรมมงคลเคยมีนักเรียนโดยเฉลี่ยมากกว่า 300 รูป ปัจจุบันเหลือเพียงไม่ถึง 200 รูปเท่านั้น Phraratwatraphon (Sompong Thitavangso) (2022) ในฐานะประธานกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาก็กล่าวในทำนองเดียวกันว่า จำนวนสามเณรของทุกวัดลดลงอย่างต่อเนื่องและไม่มีทีท่าว่าจะเพิ่มขึ้นในระยะเวลาอันใกล้ นอกจากนี้ Bannaruj (2022) ในฐานะนักวิชาการศาสนายังได้ย้ำว่า อาจจะไม่สามารถคาดหวังอุดมการณ์ที่ไกลเกินไปถึงขั้นรักษาพระพุทธศาสนากับสามเณรได้ เพราะสามเณรอาจจะไม่ได้อยู่ครองเพศบรรพชิตตลอดไป หากจะปลูกฝังอุดมการณ์ควรจะเป็นอุดมการณ์ด้านการเรียนที่มุ่งเน้นในระยะสั้น เพราะสมกับวัย และตามยุคสมัย ซึ่งสะท้อนถึงปริมาณของสามเณรที่จะลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยเหตุผลมาจากทั้ง 1) มีสามเณรบวชใหม่ลดลง และ 2) สามเณรที่บวชอยู่แล้วไม่สามารถอยู่ได้ตลอด

จากสภาพปัญหาและที่มาของสภาพปัญหานั้นสะท้อนถึงแรงจูงใจในการบวชเป็นสามเณร ซึ่งจะต้องได้รับการส่งเสริมด้านแรงจูงใจอย่างเป็นระบบ โดย Phramaha Suwit Dhammikamuni (Theeranet), and Homthuanlum (2018) ได้กล่าวถึงวิธีสร้างแรงจูงใจในการบรรพชาว่าจะต้องส่งเสริมด้านต่างๆ 4 ด้าน คือ 1) ด้านประเพณี จูงใจให้เปลี่ยนแนวคิดทัศนคติในการบรรพชาเพื่อการสงบหลุดพ้น มาเป็นบรรพชาเพื่อตอบแทนคุณบิดามารดา หล่อหลอมเด็กและเยาวชนให้เป็นคนที่มีพฤติกรรมพึงประสงค์ 2) ด้านการดูแล จูงใจให้พระพี่เลี้ยงดูแลสามเณรประดุจพ่อแม่ ให้ความรักความอบอุ่น ให้การศึกษาฝึกอบรมเพื่อให้สามารถอยู่ในสมณเพศได้อย่างมีความสุข 3) ด้านการศึกษา จูงใจให้สามเณรมีกำลังใจในการเรียนหนังสือ ขวนขวายศึกษาเล่าเรียน ในด้านการบริหารงานก็จูงใจให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องขับเคลื่อนและพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ให้ดียิ่งขึ้น และ 4) ด้านสวัสดิการ จูงใจให้เกิดสวัสดิการและสวัสดิภาพกับสามเณร มีการให้รางวัลปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ซึ่งสอดคล้องกับ Woolfolk (1993) ที่ได้กล่าวว่า บางสิ่งบางอย่างที่อยู่ภายในตัวของบุคคลที่มีผลทำให้บุคคลต้องกระทำ หรือเคลื่อนไหว หรือมี พฤติกรรม ในลักษณะที่มีเป้าหมายเด็กจึงต้องสร้างแรงจูงใจเพื่อกำหนดพฤติกรรมหรือความต้องการบางอย่าง นอกจากนี้ Loudon, David, and Bitta (1998) ยังได้กล่าวในทำนองเดียวกันกับ Woolfolk ว่า เด็กและเยาวชนจำเป็นจะต้องมีแรงจูงใจเพื่อสร้างสถานะที่อยู่ภายในตัวที่เป็นพลัง ทำให้ร่างกายมีการเคลื่อนไหว ไปในทิศทางที่มีเป้าหมายที่ได้เลือกไว้แล้ว ซึ่งมักจะเป็นเป้าหมายที่มีอยู่ในสถานะสิ่งแวดล้อม

จากจำนวนสามเณรที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ในปัจจุบันสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา ความต้องการศาสนทายาทเข้ามาทำหน้าที่จรรโลงใจพุทธบริษัทเพิ่มขึ้น แต่จำนวนศาสนทายาทกลับลดลง นับเป็นความขัดแย้งเชิงโครงสร้างทางสังคมอย่างเด่นชัด เกิดความไม่สมดุลระหว่างความต้องการกับปริมาณศาสนทายาท และยังเห็นความขัดแย้งชัดเจนยิ่งขึ้นหากมองลึกลงไปถึงความเหลื่อมล้ำของระบบการศึกษา ที่ปัจจุบันเน้นความเป็นเลิศทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งการศึกษาของคณะสงฆ์อาจจะยังไม่ตอบโจทย์ความต้องการในปัจจุบัน จากภาวะที่ส่อว่าจะเกิดวิกฤตการขาดแคลนศาสนทายาท จนอาจกระทบถึงสภาพสังคมไทยในอนาคต ผู้เขียนเห็นถึงความจำเป็นที่จะไม่เพิกเฉยในฐานะพุทธศาสนิกชน และมีความคาดหวังว่าจะสะท้อนให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องรักษาศาสนทายาทเพื่อทำหน้าที่รักษาพระพุทธศาสนาต่อไปในภายหน้า เพราะหากขาดศาสนทายาททั้งด้านปริมาณและคุณภาพ พระพุทธศาสนาก็ย่อมอยู่ในวิกฤตเฉกเช่นเดียวกัน ในทางกลับกันหากสามารถจรรโลงพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็งได้ ศาสนทายาทที่เข้มแข็ง สังคมไทยก็จะได้รับประโยชน์ เป็นสังคมที่เข้มแข็งทั้งระบบทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต

ผู้เขียนจึงมุ่งที่จะศึกษาวิเคราะห์ถึงวิธีการรักษาศาสนทายาทในสมัยพุทธกาลและวิธีการรักษาศาสนทายาทของสังคมไทยปัจจุบัน ตลอดจนแนวทางการรักษาและสืบทอดศาสนทายาทในอนาคต

รูปแบบและวิธีการสร้างศาสนทายาทในสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาลหรือในระยะเวลาการประกาศศาสนาของพระพุทธองค์ บรรดาพระสาวกและสาวิกาทั้งหลาย ยังไม่จัดว่าเป็นศาสนทายาท (ตามความหมายที่เข้าใจกันในปัจจุบัน) ได้ แต่คงเรียกได้ว่าเป็นธรรมทายาท เพราะแต่ละท่านที่บวชเข้ามาในพระศาสนาล้วนมีความประสงค์ที่จะเข้าถึงความหลุดพ้น จึงมุ่งบำเพ็ญความเพียรเพื่อให้บรรลุผลตามความประสงค์นั้น การดำเนินตามปฏิปทาของพระศาสดา การปฏิบัติธรรมที่พระองค์ทรงแนะนำสั่งสอน จนถึงการบรรลุผลของท่านเหล่านั้นจึงได้ชื่อว่าเป็นธรรมทายาท เพราะรับมรดกธรรมของพระศาสดาจนกระทั่งพระพุทธศาสนาได้มีลักษณะของสถาบันศาสนา คือการที่ผู้นำของแคว้นใหญ่ในชมพูทวีปและประชาชนส่วนใหญ่ในแคว้นนั้นๆ ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา มอบตนเป็นพุทธมามกา การเผยแผ่ศาสนาจึงได้ทำอย่างเป็นระบบคล้ายกับกองทัพที่จะยกออกไปรบ โดยเปรียบพระพุทธเจ้าเป็นดุจพระธรรมราชา มีพระอัครสาวกเบื้องขวาคือพระสารีบุตรเป็นดุจพระธรรมเสนาบดี ทั้งทรงยกย่องพระสาวกและพระสาวิกาทั้งที่เป็นบรรพชิตและฆราวาสที่มีคุณสมบัติโดดเด่นในด้านต่างๆ ขึ้นเป็นเอตทัคคะ ดุจเป็นผู้นำในงานพระศาสนาในแต่ละด้าน ดังนั้นพระภิกษุที่ดี พระภิกษุณีสงฆ์ที่ดี รวมทั้งอุบาสกและอุบาสิกาที่เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันพระพุทธศาสนา จึงมีลักษณะของศาสนทายาทชัดเจนขึ้น

ในพุทธกาลคือก่อนพุทธเจ้าจะปรินิพพาน มีหลักฐานในพระสูตร แสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงมีพระดำรัสในการฝากฝังพระพุทธศาสนาไว้กับพุทธบริษัททั้ง 4 ในฐานะที่เป็นศาสนทายาท โดยที่พุทธบริษัททั้ง 4 นั้นต้องมีคุณสมบัติในการเป็นผู้เผยแผ่ศาสนาได้ สามารถแนะนำสั่งสอนธรรมแก่ผู้อื่นได้ และนอกจากนี้ยังต้องสามารถปกป้องพระพุทธศาสนาได้ (Thai Tripitakas: 10/175/124) แต่ในพุทธบริษัททั้ง 4 นั้น ฝ่ายที่มีคุณสมบัติเหล่านี้ครบบริบูรณ์และสามารถทำหน้าที่ศาสนทายาทได้อย่างเต็มที่ก็คือฝ่ายบรรพชิต โดยเฉพาะภิกษุสงฆ์ เพราะมีโอกาสศึกษาและปฏิบัติธรรมมากกว่าฆราวาสและอยู่ใกล้ชิดศาสนามากกว่า ดังนั้นเมื่อฆราวาสไม่มีคุณสมบัติบริบูรณ์ในการเผยแผ่และปกป้องธำรงรักษาพระพุทธศาสนาได้ จึงได้เป็นฝ่ายอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาไปโดยปริยาย อย่างไรก็ตามลำดับของการเกิดขึ้นของศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา คือพุทธบริษัททั้ง 4 นั้นปรากฏว่า บริษัทที่เกิดขึ้นก่อนบริษัทอื่นทั้งหมด คืออุบาสิก

(พระนางสุชาดา) ถัดจากนั้นเป็นอุบาสก (ตปุสสะและภัลลิกะ) ภิกษุ (พระอัญญาโกณฑัญญะ) และภิกษุณี (พระนางมหาปชาบดีโคตมี) ตามลำดับ

1. อนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์เพื่อกระจ่ายการศาสนทายาท

ศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา ได้ช่วยพระพุทธเจ้าประกาศเผยแผ่ศาสนาโดยตลอด มีทั้งที่ติดตามพระพุทธองค์ไปประกาศศาสนาตามสถานที่ตั้ง และที่แยกไปประกาศศาสนาด้วยตนเอง พระสาวกที่แยกตนไปประกาศศาสนาในภูมิลำเนาเดิมของตนเองนั้น มีส่วนสำคัญในการทำให้พระศาสนาสามารถแผ่ขยายออกไปได้อย่างกว้างขวาง เช่น พระรัฐบาลได้ทำให้พระเจ้าโกรัมพะแห่งแคว้นกุรุและชาวเมืองได้รู้จักและเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนามีการสร้างทายาทโดยการเผยแผ่ธรรม เพื่อโน้มน้าวใจกุลบุตรให้เข้ามาบวชเรียน หลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในระยะแรกคืออนุปพิภพิกถา ที่ทรงแสดงให้เห็นประโยชน์ของการทำความดี ในทางฆราวาสได้แก่การให้ทานและการรักษาศีล เป็นต้น ท้ายที่สุดตรัสถึงประโยชน์ที่ประเสริฐกว่านั้นคือการออกบวชนั่นเอง เมื่อเหล่ากุลบุตรมีศรัทธาขอเข้ามาบวช พระพุทธองค์ทรงมีวิธีการรับกุลบุตรเหล่านั้นเข้าหมู่เป็นภิกษุ เรียกวิธีการนี้ว่า “อุปสัมปทา” อุปสัมปทกรรมนี้เป็นวิธีการคัดเลือกบุคคลเข้ามาเป็นศาสนทายาทในพระศาสนา พระพุทธเจ้าทรงวางหลักเกณฑ์ไว้อย่างละเอียดและรัดกุมเพื่อให้ได้ศาสนทายาทที่มีคุณภาพไว้สืบทอดพระพุทธศาสนา

วิธีอุปสัมปทกรรมที่ในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่หลายวิธีด้วยกัน เช่น พระพุทธเจ้าทรงรับกุลบุตรผู้ได้ธรรมจักขุเข้าเป็นภิกษุในพระศาสนาด้วยพระองค์เอง ทรงใช้คำสั้นๆ ว่า “เอहि ภิกษุ” (เธอจงมาเป็นภิกษุ) เท่านั้น ก็เป็นอันเสร็จพิธี

การสืบทอดศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาในระยะแรกเป็นการสืบทอดทางศาสนธรรมเริ่มจากพระสาวกรุ่นแรกที่ได้บรรลุธรรมแล้ว แล้วแยกย้ายกันไปประกาศศาสนธรรม ผู้มีศรัทธาปรารถนาจะออกบวชก็นำมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อให้ประทานการอุปสมบท เช่น พระอัญญาโกณฑัญญะ ได้นำหลานชื่อ ภูณณมันตานีบุตรมาทูลขออุปสมบท ต่อมาเมื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนต่างๆ ทำให้มีผู้ศรัทธาที่จะเข้ามาบวชมากยิ่งขึ้น การเดินทางมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าจึงเป็นเรื่องที่กระทำได้ลำบาก พระพุทธองค์จึงได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกสามารถที่จะทำการบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรเองได้ อีกทั้งมีความสามารถที่จะอบรมสั่งสอนให้ศิษย์ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัยและหมั่นบำเพ็ญความเพียรเพื่อการบรรลุมรรคผลท่านเหล่านั้นเมื่อบรรลุมรรคผลแล้วก็ช่วยกันประกาศศาสนธรรมต่อไปด้วยวิธีติสรณคมนูปสัมปทา นับเป็นก้าวแรกของการกระจ่ายการสร้างศาสนทายาทของพระพุทธศาสนา เพราะทำให้เกิดการกระจ่ายการบวชและเพิ่มจำนวนศาสนทายาทเป็นอย่างดี แม้ในภายหลังวิธีการบวชจะเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ตามแต่เหตุปัจจัยและสภาพสังคมในขณะนั้น แต่โดยหลักการด้านการกระจ่ายการสร้างศาสนทายาทยังคงดำเนินเรื่อยมา

ในปัจจุบันการให้กุลบุตรเข้ามาเป็นศาสนทายาทใช้อุปสัมปทกรรมเพียง 2 วิธี คือหากรับศาสนทายาทที่เป็นสามเณรก็ใช้ ติสรณคมนูปสัมปทา ได้แก่การให้ผู้บวชรับไตรสรณคมน์ ส่วนวิธีรับศาสนทายาทที่เป็นภิกษุก็ใช้วิธี ญัตติจตุตถกรรมวาจา ซึ่งเป็นวิธีการคัดเลือกผู้บวช ในขั้นแรกพระอุปัชฌาย์ต้องคัดเลือกผู้บวชที่มีคุณสมบัติเหมาะสมหลังจากนั้น ที่ประชุมสงฆ์จะทำการกลั่นกรอง แล้วมีมติโดยเสียงที่เป็นเอกฉันท์ว่าจะรับกุลบุตรนั้นเข้าหมู่หรือไม่

ส่วนพิธีการบวชนั้นในทางพระวินัย เรียกว่า “พิธีทำสังฆกรรม” เป็นการทำพิธีกรรมเฉพาะหมู่ของสงฆ์ และถือเป็นกิจที่ถึงทำโดยที่ประชุมสงฆ์สังฆกรรมเรียกว่าญัตติจตุตถกรรมหมายถึงกรรมมีญัตติเป็นที่สี่ คือเป็นกรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนาถึง 3 จบ เพื่อสงฆ์คือที่ประชุมนั้นจะได้มีเวลาพิจารณาหลายเทียวว่าจะอนุมติหรือไม่ถือเป็นสังฆกรรมที่สำคัญ ในการอุปสมบทพิธี หรือ “ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา”

แปลว่า การอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมได้แก่วิธีอุปสมบทที่สงฆ์เป็นผู้กระทำอย่างที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน โดยภิกษุสงฆ์ประชุมครบองค์กำหนด ภายในเขตประชุมซึ่งเรียกว่า “สีมา” แล้วกล่าววาจาประกาศเรื่องความที่จะรับคนนั้นเข้าหมู่และได้รับความยินยอมของภิกษุทั้งปวงผู้เข้าประชุมเป็นสงฆ์นั้น (National Office of Buddhism, 1997)

2. กำหนดให้มีผู้ดูแลสั่งสอนศาสนทายาทและรับผิดชอบหน้าที่ต่างๆ

ในระยะแรกของการประดิษฐานพระพุทธศาสนา การสืบทอดศาสนธรรมในฐานะที่เรียกว่า ธรรมทายาท ยังคงเป็นการทำเพื่อประโยชน์ตนเอง และประโยชน์ผู้อื่น (ตนเองบรรลุธรรมแล้วสอนผู้อื่นต่อ) ต่อมาจึงมีการเผยแผ่ศาสนาอย่างเป็นระบบขึ้น และมีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยพระสาวกต่างรับธุระของพระศาสนาตามความสามารถของตน ในการเผยแผ่ธำรงรักษา รวมถึงปกป้องพระธรรมวินัยคือพระศาสนา จนกระทั่งพระพุทธองค์ทรงชราภาพก่อนเข้าสู่ปรินิพพานพระองค์ได้ตรัสพระพุทธดำรัสที่สำคัญไว้ว่า “พระธรรมวินัย จักเป็นศาสดาแทนพระองค์” (Thai Tripitakas: 10/216/164)

ดังนั้น การธำรงรักษาพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นองค์แทนพระบรมศาสดา จึงเป็นภาระหน้าที่อันสำคัญยิ่งของพุทธบริษัททั้ง 4 โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ ที่จะต้องรับภาระดังกล่าวในฐานะศาสนทายาท ท่านเหล่านั้นได้ช่วยกันธำรงรักษาพระธรรมวินัยซึ่งเป็นตัวแทนพระศาสดาและถือเป็นตัวแทนพระศาสนา ด้วยการส่งคายนาล่าเรียน และสั่งสอนสืบทอดกันต่อมาถึงปัจจุบันเพราะเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องมีศาสนทายาท และศาสนทายาทเหล่านั้นจะต้องได้รับการดูแล อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย

ในภายหลังเมื่อพระพุทธศาสนาตั้งมั่นในชมพูทวีป จนกลายเป็นสถาบันศาสนาหลักไปแล้ว กระบวนการสืบทอดศาสนาจึงเริ่มซับซ้อนมากขึ้น จากการที่พระอุปัชฌาย์อาจารย์มุ่งสอนศิษย์เพียงเพื่อให้บรรลุธรรมตามเท่านั้น ก็เพิ่มให้ความรู้แก่ศิษย์ในหลักของพระธรรมและพระวินัยอย่างเป็นระบบมากขึ้น เช่น พระอาจารย์ที่มีความทรงจำพระธรรมได้มากก็เรียกว่า “พระธรรมธ” มีหน้าที่ในการสอนศิษย์ให้มีความรู้ในด้านหลักธรรม ส่วนพระอาจารย์ที่ทรงจำพระวินัยได้มาก ก็ได้เป็น “พระวินัยธ” มีหน้าที่สั่งสอนให้ศิษย์มีความรู้ในด้านพระวินัย รวมถึงพระภิกษุที่มีคุณธรรมเป็นเลิศด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษ ควรค่าแก่การยกย่อง พระพุทธองค์ก็จะยกย่องให้เป็น “เอตทัคคะ” ในด้านต่างๆ โดยนัยหนึ่งก็เพื่อเป็นการสร้างกำลังใจแก่ผู้ที่ปฏิบัติตนจนได้รับยกย่องให้เป็นเลิศในด้านนั้นๆ ส่วนอีกนัยหนึ่งก็จะเป็นประโยชน์ในด้านการเป็นบุคคลต้นแบบ (Role Model) ให้สาวกน้อมนำแนวทางปฏิบัติตนของท่านเหล่านั้นมาปฏิบัติส่วนตัว

ดังนั้นกระบวนการสืบทอดศาสนทายาทในระยะหลังจึงไม่เพียงแต่การบวชเข้ามาแล้วบำเพ็ญเพียรจนบรรลุธรรม และอบรมสั่งสอนศิษย์ให้บรรลุตามเท่านั้น แต่ยังได้มีการสืบสานความรู้ทางด้านพระธรรมวินัย โดยมีการเรียนการสอนอีกด้วย ซึ่งอาจเรียกโดยสรุปว่า การสืบทอดศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาก็คือ “การบวชเรียน” นั่นเอง ซึ่งในสมัยพุทธกาลเองก็มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลศาสนทายาท แม้จะเป็นการกำหนดโดยกว้าง ไม่เจาะจงภารกิจมากนัก แต่ยังคงสามารถเห็นเป็นร่องรอยได้เป็นอย่างดี

สถานการณ์ศาสนทายาทในประเทศไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาและสังคมไทยมีความผูกพันกันมาช้านาน มีความเกี่ยวเนื่องเกี่ยวโยงกันในฐานะผู้ต่างฝ่ายต่างสนับสนุนกันและกันมาโดยตลอด ในอดีตพระพุทธศาสนาซึ่งนำโดยพระภิกษุเป็นแกนนำในการสร้างรากฐานทางสังคมโดยใช้ฐานของพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นพระธรรมคำสอน ข้อวัตรปฏิบัติ จาริต ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนรูปแบบการดำเนินชีวิต

พระสงฆ์อยู่กับสังคมไทยทั้งในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้นำทางสังคม เมื่อใดก็ตามที่สังคมไทยอยู่ในภาวะวิกฤติ ก็จะเห็นว่ากลุ่มคนกลุ่มหนึ่งจะถูกชักชวนมาเป็นผู้นำทางสังคมเสมอ กลุ่มคนเหล่านั้นคือพระภิกษุ ไม่ว่าจะเป็นการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ คอยปลอบขวัญ และสร้างจิตสำนึกให้ลุกขึ้นแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านั้น (Lapthananon, 1986) ช่วงเวลาหลายศตวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยหรือหากจะย้อนไปจนไม่เหลือความเป็นไทยจะเห็นว่าภูมิประเทศย่านที่เรียกว่าแหลมทองนี้ ไม่เคยขาดสายพระพุทธศาสนาเลย หากจะมีขาดช่วงบ้างก็อาจจะเพียงระยะเวลาสั้นๆ ไม่นานพระพุทธศาสนาก็กลับเข้ามาทวงคืนพื้นที่ย่านนี้ให้กลายเป็นดินแดนแห่งผ้ากาสาฬวพัสดุอีกครั้ง

การสืบทอดสืบทอดมาอย่างช้านานนั้นจะเกิดขึ้นได้ย่อมต้องมีปัจจัยสนับสนุนหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการมีผู้สืบทอดหรือศาสนทายาทที่เข้มแข็ง ทั้งศาสนทายาทที่เป็นพระภิกษุ สามเณร อันเป็นศาสนทายาทโดยตรงที่มีหน้าที่รักษาพระพุทธศาสนา หรือศาสนทายาทฝ่ายคฤหัสถ์ อันได้แก่ อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งเป็นกำลังทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางตรงกล่าวคือเป็นผู้ศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ส่วนทางอ้อมศาสนทายาทฝ่ายคฤหัสถ์ก็ยังเป็นผู้สนับสนุนให้ศาสนทายาทฝ่ายบรรพชิตบำเพ็ญสมณธรรมได้อย่างไม่ต้องกังวลในการเลี้ยงชีพ โดยสนับสนุนในรูปแบบปัจจัย 4 (Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto), 2016)

ส่วนการบวชเป็นศาสนทายาท โดยเฉพาะศาสนทายาทที่เป็นสามเณรนั้น มีเหตุผลที่แตกต่างหลากหลายขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

1. บวชเพื่ออุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนา

ด้านอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงประกาศพระศาสนาเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ โดยเริ่มจากการสละสิ่งที่ถือครองในเพศฆราวาสไว้เบื้องหลัง ดังพระพุทธองค์ทรงทำเป็นตัวอย่างพระองค์ทรงสละพระราชอำนาจ ทรัพย์สิน วรรณะอันสูงส่ง แม้กระทั่งคู่ครองและบุตรไว้เบื้องหลัง ขณะเดียวกันสาวกของพระองค์ในยุคนั้นก็ปฏิบัติเฉกเช่นเดียวกันกับพระองค์ สาวกหลายรูปเป็นเศรษฐี เป็นพราหมณ์ เป็นผู้มั่งมีวรรณะสูง แม้กระทั่งเป็นผู้มีบริวารมากก็ยอมสละเช่นเดียวกัน เพื่อเข้าสู่เส้นทางสู่ความเป็นอริยะหลุดพ้นจากสังสารวัฏ มีกุลบุตรกุลธิดาเข้ามาบวชและปฏิบัติตามแนวของพระพุทธเจ้ามากมาย ทั้งอุปสมบทเป็นพระภิกษุหรือบรรพชาเป็นสามเณรเพื่อสร้างอุดมการณ์นั้น

แม้กาลล่วงผ่านไปในสังคมปัจจุบัน การบวชเพื่ออุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนายังมีอยู่จำนวนไม่น้อย ทั้งระดับพระภิกษุหรือสามเณร ดังจะเห็นว่ามีผู้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาจำนวนหนึ่ง ทั้งทรัพย์สินเงินทองเพื่อบวชเป็นศาสนทายาท ได้ทั้งประโยชน์ในระดับบุคคลและทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปในตัว

2. บวชตามประเพณี

จากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปในปัจจุบัน สิ่งยั่วยุ ภาระหน้าที่ต่างๆ ที่ถาโถมเข้ามาอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ การบวชเพื่ออุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาย่อมลดน้อยถอยลงไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามด้วยความที่ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักประจำชาติมาช้านาน การบวชในพระพุทธศาสนาจึงเป็นธรรมเนียมประเพณีอย่างหนึ่งที่กุลบุตรจะพึงปฏิบัติอย่างน้อย 1 ครั้งในชีวิต โดยประเพณีที่เปิดโอกาสให้บวชนั้นมีหลากหลาย เช่น บวชทดแทนบุญคุณบิดามารดา บวชหน้าศพ(หน้าไฟ) บวชแก้บน บวชอุทิศส่วนกุศล บวชก่อนแต่งงาน บวชฤดูร้อน การบวชตามประเพณีอาจจำแนกได้ตามระยะเวลาในการบวช

1) การบวชตามประเพณีระยะยาว ในการบวชระยะยาวนั้น ส่วนใหญ่จะเจาะจงไปที่การบวชในระยะเข้าพรรษา ซึ่งจะมีระยะเวลาดังแต่ 1 พรรษา หรือ 3 เดือนเป็นต้นไป จนอาจถึง 1 ปี หรือมากกว่านั้น เมื่อครบเวลาตามที่ตั้งใจไว้ก็จะลาสิกขาออกมาสู่เพศฆราวาสเช่นเดิม ส่วนเหตุผลของการเข้ามาบวชนั้นจะมีความหลากหลายขึ้นอยู่กับส่วนบุคคล อาจจะเป็นการบวชเพื่อทดแทนบุญคุณ หรือบวชเพื่อศึกษาพระธรรมในระยะเวลาหนึ่ง ในการบวชระยะยาวนั้นอาจจะมีทั้งการบวชเป็นสามเณรหรือบวชเป็นพระภิกษุ แต่ด้วย

ข้อจำกัดของเด็กและเยาวชนซึ่งอยู่ในวัยเรียนจึงพบเห็นเด็กและเยาวชนบวชระยะยาวในระดับนี้ค่อนข้างน้อย ที่พบเห็นส่วนใหญ่จึงมักจะเป็นการบวชเป็นพระภิกษุ และมักจะบวชในช่วงเข้าพรรษาเพราะมีความเชื่อว่าจะได้บุญมากกว่าช่วงเวลาอื่น

2) การบวชตามประเพณีระยะกลาง อาจมีระยะเวลาตั้งแต่ 2 สัปดาห์ – 1 เดือน หรือมากกว่านั้น แต่ไม่เกิน 3 เดือน ส่วนใหญ่ที่พบเห็นนั้นจะเป็นการบวชในโครงการใดโครงการหนึ่งที่มีการจัดตั้งอย่างเป็นระบบ เช่น การบวชสามเณรฤดูร้อน ซึ่งมักจะเจาะจงช่วงเวลาในการจัดโครงการตามความสะดวกของผู้จะบวช เช่น ช่วงปิดภาคการศึกษา การบวชในระยะนี้มักจะจัดเพื่อการบรรพชาเป็นสามเณรมากกว่าพระภิกษุ

3) การบวชตามประเพณีระยะสั้น อาจเป็นการบวชเพื่อวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งเป็นสำคัญ เช่น บวชศพ (หน้าไฟ) โดยมีความเชื่อว่าผู้วายชนม์จะได้เกาะชายผ้าเหลืองบุตรหลานขึ้นสวรรค์ บวชแก้บน บวชอุทิศส่วนกุศล อาจเกิดขึ้นจากการบนบานต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งไว้ว่าหากบรรลุในสิ่งที่ตนขอจะบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับสิ่งที่ตนขอพรเอาไว้ โดยการบวชระยะสั้นนั้นมักจะอยู่ในระหว่าง 1 – 7 วัน เท่านั้น และไม่มุ่งเน้นที่จะศึกษาพระธรรมอย่างจริงจัง ส่วนผู้บวชในระยะสั้นนี้พบเห็นได้ทั้งการอุปสมบทเป็นพระภิกษุและบรรพชาเป็นสามเณร

การบวชตามประเพณี แม้จะเป็นการเพิ่มจำนวนศาสนทายาท แต่เป็นการเพิ่มศาสนทายาทเพียงระยะเวลาสั้นๆ และอาจหวังผลจากการเป็นศาสนทายาทได้เพียงน้อย Phra Debvedhi (P.A. Payutto) (1993) ได้กล่าวว่า การบวชเณรนี้เป็นส่วนสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นศาสนทายาท เป็นผู้ที่บวชเข้ามาแล้วมีโอกาสเล่าเรียนมาก และส่วนใหญ่จะได้เล่าเรียนพระธรรมวินัย เพราะวัยอยู่ในระยะเวลาที่จะเล่าเรียนศึกษา ช่วงเวลาของการที่จะเล่าเรียนได้ก็เต็มที่ หลังจากเรียนแล้วก็ยังมีเวลาอีกมากที่จะทำงานให้พระศาสนาต่อไป แต่ปัจจุบันนี้เราหาสามเณรได้ยาก สำหรับในภาคกลางนี้หาสามเณรได้ยากอย่างยิ่งโดยเฉพาะในเมืองแทบจะไม่มีเด็กบวชเลย จนกระทั่งเราต้องใช้วิธีจัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อน อันนี้เป็นทางออกอย่างหนึ่ง ถึงแม้จะแก้ไขปัญหานั้นไม่ได้ แต่ก็ยังเป็นตัวผ่อนเบาว่าให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสรู้จักพระศาสนาบ้าง แต่เราจะหวังให้สามเณรเหล่านี้มาเป็นผู้รับผิดชอบดูแลการพระศาสนาต่อไป

3. เปิดโอกาสในการศึกษา

ในสมัยหนึ่งมีการจัดการศึกษารูปแบบหนึ่งซึ่งเรียกกันอย่างติดปากว่า “บวชเรียน” หมายความว่า หากผู้ที่สนใจใคร่จะเรียนหรือศึกษาศิลปวิทยาการในแขนงหนึ่งก็จะมีช่องทางหนึ่งที่สามารถทำได้โดยไม่ปิดกั้นคือการ “บวช” ไม่ว่าจะเป็นบวชเป็นสามเณรหรือพระภิกษุ เพื่อ “เรียน” โดยมุ่งการศึกษาเพื่อรักษาพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอาไว้ ซึ่งก็หมายรวมถึงการรักษาพระพุทธศาสนาไปในตัวนั่นเอง ทั้งนี้ การจะศึกษาพระธรรมคำสอนได้นั้น ย่อมจะต้องมีการศึกษาพื้นฐานบางประการเพื่อเป็นฐานในการศึกษาพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็น “ภาษาศาสตร์” “อักษรศาสตร์” อันเป็นเครื่องมือบันทึกและส่งต่อพระธรรมคำสอนจากรุ่นสู่รุ่น หรือแม้แต่การศึกษาสรรพวิชาอันเจ้าสำนักหรืออาจารย์แต่ละสำนักท่านจะเชี่ยวชาญเป็นอันว่าหากได้เข้ามา “บวชเรียน” แล้ว บุคคลผู้นั้นก็จะเป็นบุคคลที่มีศักยภาพเหนือกว่าผู้ที่ไม่ได้บวชเรียนอยู่ไม่น้อย และนอกจากจะเป็นผู้มีศักยภาพแล้ว ยังได้รับความเคารพนับถือในฐานะที่เป็นผู้ที่ผ่านการฝึกหัดพัฒนาใจมาแล้วและเชื่อว่าจะเป็นที่มีศีลธรรมอันดีงาม

กาลเวลาผ่านไป เมื่อการศึกษา มีการจัดระบบระเบียบมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงสมัยล้นเกล้ารัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงปฏิรูปการศึกษาไทยทั้งระบบ มีการจัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นให้ฆราวาสเป็นผู้สอนแทนพระ มีการเรียนภาษาต่างประเทศ ซึ่งนับเป็นการเรียนการสอนที่เป็นสากลเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก นับเป็นการสั่นคลอนการศึกษาภายในวัดไม่น้อย ระบบการศึกษาที่เป็นสากลค่อยๆ พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ จนแลดูเหมือนการศึกษาภายในวัดนั้นเป็นการศึกษาที่ล้าหลัง คงไว้เฉพาะเพียงการศึกษา

ด้านพระพุทธศาสนาและภาษาบาลีเพียงเท่านั้น กระนั้นวัดก็ยังเป็นทางเลือกในการศึกษาที่น่าสนใจอยู่ไม่น้อย เพราะการศึกษาที่อยู่ภายในวัดนั้นมิได้จำกัดเพียงการศึกษาที่เป็นสากล หากแต่เป็นการให้การศึกษาที่พัฒนา ด้านกายภาพ พุทธิภาพ จิตภาพ ปัญญาภาพ อันจะส่งผลต่อการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนี้แล้วจึงยังมี ศาสนทายาทโดยเฉพาะที่เป็นเด็กและเยาวชนบรรพชาเป็นสามเณรเข้ามาอย่างต่อเนื่องและไม่ขาดสาย โดยเฉพาะกับกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ขาดโอกาสทางการศึกษา มีพื้นเพที่อยู่อาศัยอยู่ในถิ่นทุรกันดารห่างไกล จนความขัดสนนั้นส่งผลให้เด็กและเยาวชนเหล่านั้นกลายเป็นเด็กชายขอบเข้าไม่ถึงระบบการศึกษาในที่สุด การบวชเรียนจึงเป็นทางออกหนึ่งที่จะช่วยให้เด็กและเยาวชนเหล่านั้นสามารถยกระดับตนเองขึ้นได้ (Office of the Education Council, 2009)

เมื่อการศึกษาของคณะสงฆ์ถูกจัดระบบขึ้นอย่างเป็นระบบ มีการสถาปนาสภามหาวิทยาลัย อันถือเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งแรกที่วัดบวรนิเวศวิหาร โดยวิธีการจัดการศึกษาแบบสมัยใหม่ อันเป็นการ ยกระดับการศึกษาขึ้นเป็นอย่างมาก นับแต่นั้นความสนใจในการศึกษาศิลปวิทยาการสมัยใหม่ก็เริ่ม แพร่กระจายในวงคณะสงฆ์เรื่อยมา การมีศาสนทายาทที่เป็นสามเณรจึงไม่ใช่เรื่องยาก มีความพยายามที่จะ บวชเรียนเพื่อที่จะศึกษาวิทยาการทั้งทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่จากมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง อีกแห่งหนึ่งคือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (Mahamakut Buddhist University, 2022) มีศาสนทายาทจำนวนมากสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง และนำวิชาความรู้ความสามารถ กระจายไปสร้างประโยชน์ยังท้องถิ่นต่างๆ และเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์หลักคือการรักษาพระพุทธศาสนา

ในส่วนของการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับศาสนทายาท ได้มีการตั้งการศึกษาพระปริยัติธรรมตามทั้งรูป แบบเดิมคือการศึกษาแผนกธรรม และแผนกบาลี ตลอดจนรูปแบบใหม่ที่ปรับให้เข้ากับสภาพสังคมสมัยใหม่คือ แผนกสามัญ ซึ่งเป็นการเรียนระดับมัธยมศึกษาทั้งตอนต้นและตอนปลายเช่นเดียวกับโรงเรียนมัธยม ของเยาวชนฝ่ายฆราวาส ปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้ง 3 แผนก อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษา พระปริยัติธรรม พ.ศ.2562 โดยมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัตินี้ได้มุ่งเน้นให้ต้องมุ่งปลูกฝังศาสนทายาท ให้เป็นศาสนทายาทที่ดีของพระพุทธศาสนาและเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม มีความรู้และทักษะในวิชาการ พระพุทธศาสนา อันจะเห็นว่าพระราชบัญญัตินี้มุ่งเน้นให้ศาสนทายาทสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่กำลัง เปลี่ยนแปลงได้อย่างกลมกลืนและมีศักยภาพ ทำให้โรงเรียนพระปริยัติธรรมทั่วประเทศต่างก็ต้องปรับตัวให้เข้า กับสังคมปัจจุบันที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

ปัจจุบันท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ โลกมีความเจริญขึ้นมาก ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และ วิทยาการรุดหน้าไปอย่างไม่หยุดหย่อน กระแสความคิดที่ก้าวหน้ามีความเป็นตัวของตัวเองสูงจนเหนือกว่า ความเชื่อในรูปแบบดั้งเดิมรวมทั้งศาสนาใดๆ ด้วย ความเจริญต่างๆ เหล่านั้นได้คืบคลานเข้ามาในวัดสันคลอน ระบบการศึกษาภายในวัดเป็นอย่างยิ่ง สิ่งยั่วยุทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้หลั่งไหลเข้าสู่วัดและระบบ การศึกษาเป็นอย่างมากจนไม่อาจต้านทานไหว คณะสงฆ์ผู้มีปฏิภาณก็สามารถปรับตัวเข้าสู่กระแสสมัยใหม่ และใช้ประโยชน์จากกระแสนี้ได้ไม่ยาก หลายรูปหลายหน่วยงานทำได้ดีสามารถใช้กระแสสมัยใหม่ตีกลับเป็น เครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกทางด้วย ในทางกลับกันก็ยังมีจำนวนหนึ่งที่พ่ายแพ้ต่อกระแส เหล่านั้นจนตนเองไม่สามารถทำหน้าที่เป็นผู้รักษาพระพุทธศาสนาไว้ได้

นอกจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่เป็นกระแสสมัยใหม่ที่รุนแรงจนทำให้สันคลอนระบบการศึกษาภายในวัด แล้ว การมีทางเลือกทางการศึกษาที่หลากหลายยิ่งขึ้นก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่นักวิชาการต่างให้ความเห็นไปใน ทานองเดียวกันว่าส่งผลต่อแรงจูงใจในการ “บวชเรียน” เป็นอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นระบบการศึกษา แบบการศึกษาผู้ใหญ่ในอดีต การศึกษานอกระบบโรงเรียน (กศน.) ในปัจจุบัน หรือแม้แต่การจัดให้มีการศึกษา ภาคบังคับซึ่งรัฐจะต้องจัดให้มีการศึกษาฟรีตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น ระบบการศึกษา

เหล่านี้ที่เกิดขึ้นแม้จะเป็นสิ่งที่ดีที่ก่อให้เกิดทางเลือกทางการศึกษา แต่มีผลกระทบต่อการคัดสรรเด็กและเยาวชนเข้ามาบรรพชาในพระพุทธศาสนาเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาและเป็นศาสนทายาทรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนาต่อไป

วิกฤตการขาดศาสนทายาท

ในปัจจุบันนี้ถ้าจะพูดถึงศาสนทายาทโดยเฉพาะสามเณรแล้วถือว่า "ชั้นวิกฤตอย่างยิ่ง" ซึ่งอาจจะไม่ได้พูดกันจริงจัง เพราะหลากหลายปัจจัยภายในภายนอก จึงต้องสร้างศาสนทายาทผ่านวิกฤต แสดงถึงผู้นำสงฆ์รุ่นใหม่ โดยมุ่งเฉพาะผู้นำการปกครองคณะสงฆ์จะต้องมองอนาคต มิใช่ทำเพียงในยุคตนเองเท่านั้น โดยใช้ชีวิตให้มีคุณค่าในฐานะผู้นำ ผู้นำสงฆ์รุ่นใหม่จะต้องมองทะลุไปถึงความมั่นคง ยั่งยืน ที่หวังไว้อย่างมากอนาคตจะต้องสร้างศาสนทายาท ซึ่งถ้าไม่สามารถสร้างศาสนทายาทไว้ได้จะมีการเหยียดหยามกันในบางกลุ่ม จึงจำเป็นต้องสร้างศาสนทายาท

1. ปัญหาระดับปัจเจกบุคคล

การบวชเป็นศาสนทายาทตามประเพณีระยะยาวแทบจะเป็นไปไม่ได้ในสังคมไทยปัจจุบัน โดยหากมองไปที่เด็กและเยาวชนที่จะบวชเป็นสามเณรก็แทบจะไม่มีโอกาส เพราะการศึกษาในระบบมีการเรียนอย่างต่อเนื่อง เด็กและเยาวชนไม่สามารถปลีกตัวออกมาเพื่อการบวชนั้นได้ในระยะเวลานาน ส่วนกุลบุตรที่มีโอกาสอุปสมบทเป็นพระภิกษุก็เป็นไปได้ยากเช่นกัน เพราะเมื่อสำเร็จการศึกษาก็ต้องเข้าทำงานเพื่อรับผิดชอบครอบครัว โอกาสที่จะลางานเพื่อบวชเป็นพระภิกษุตลอดพรรษาหรือแม้แต่ระยะกลางถึงระยะสั้นก็เป็นไปได้ยากเช่นกัน ส่วนหนึ่งเป็นเพราะข้อจำกัดด้านภาระหน้าที่และความรับผิดชอบต่อองค์กรที่ตนสังกัดอยู่

ด้านการบวชไม่ว่าจะเป็นการบวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลหรือเพื่อการศึกษาถึงประสบปัญหาการขาดแคลนมากยิ่งขึ้น จากการวิจัยพบว่าศาสนทายาทขาดความมั่นใจในด้านสวัสดิภาพ สวัสดิการ และการศึกษา โดย

1) ด้านสวัสดิภาพ เด็กและเยาวชนตลอดจนผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่มั่นใจด้านสวัสดิภาพที่วัดจะจัดให้กับบุตรหลานของตน พบว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่เป็นห่วงด้านความรุนแรง ความปลอดภัย และความอบอุ่นที่จะได้รับจากคณะสงฆ์

2) ด้านสวัสดิการ เด็กและเยาวชนตลอดจนผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่มั่นใจด้านสวัสดิการ หรือด้านการดูแล เช่น โภชนาการ สวัสดิการการรักษาเมื่อยามเจ็บป่วย เป็นต้น

3) ด้านการศึกษา เด็กและเยาวชนตลอดจนผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่มั่นใจด้านคุณภาพการศึกษา โดยส่วนหนึ่งไม่ทราบว่ามีการศึกษาในแผนกสามัญศึกษา แต่ในส่วนที่รู้นั้นก็มั่นใจว่าคุณภาพการศึกษาจะทัดเทียมโรงเรียนข้างนอกหรือไม่ โดยเฉพาะหากวัดที่ไม่ได้จัดให้มีการศึกษาแผนกสามัญ ผู้ปกครองส่วนใหญ่เกิดความกังวลว่าวุฒิการศึกษาที่ได้จากการศึกษาแผนกธรรมและแผนกบาลีจะทำได้ยอดเยี่ยมได้อย่างไรหากไม่สามารถอยู่ในสมณเพศต่อไปได้

2. ปัญหาจากระบบโครงสร้างและความเหลื่อมล้ำ

จากประเด็นปัญหาทั้ง 3 ประการส่งผลให้จำนวนผู้ที่บวชเข้ามาใหม่และจำนวนผู้ที่เป็นศาสนทายาทอยู่แล้วลดลงอย่างต่อเนื่อง แม้หน่วยงานทางพระพุทธศาสนาทุกหน่วยงานจะพยายามสร้างกิจกรรมเพื่อชักจูงหรือเชิญชวนให้เด็กและเยาวชนชายเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นศาสนทายาทรักษาพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นการให้ทุนการศึกษา การจัดระเบียบการศึกษา โดยนำการศึกษาสมัยใหม่เข้าสู่โรงเรียนพระปริยัติธรรมมากยิ่งขึ้น ทนสมัยทัดเทียมกับโรงเรียนฆราวาสโดยทั่วไป ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและอื่นๆ กระนั้นความสนใจในการบวชเรียนก็ไม่ได้เพิ่มขึ้น

ในขณะที่ในปัจจุบันสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา อัตราการเกิดลดลงในขณะที่อัตราการตายเพิ่มขึ้น ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อในทางอ้อมให้สัดส่วนการบวชเป็นศาสนทายาทลดลงด้วย ในขณะที่สังคมเปลี่ยนแปลงมีความริบเร่เคร่งเครียด ความต้องการศาสนทายาทเข้ามาทำหน้าที่จรรโลงใจพุทธบริษัทเพิ่มขึ้น แต่จำนวนศาสนทายาทกลับลดลง นับเป็นความขัดแย้งเชิงโครงสร้างทางสังคมอย่างเด่นชัด เกิดความไม่สมดุลระหว่างความต้องการศาสนทายาทและปริมาณการเกิดขึ้นของศาสนทายาท และยังเห็นความขัดแย้งชัดเจนยิ่งขึ้นหากมองลึกลงไปถึงความเหลื่อมล้ำของระบบการศึกษาที่ปัจจุบันเน้นความเป็นเลิศทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งการศึกษาของคณะสงฆ์อาจจะยังไม่ตอบโจทย์ความต้องการในปัจจุบัน

จากความขัดแย้งทั้งทางสังคมและระบบการศึกษาของคณะสงฆ์และอาจหมายรวมถึงปัจจัยอื่นๆ ที่ไม่ได้พูดถึงในขณะนี้ สะท้อนถึงความลดลงของของศรัทธาของเด็กและเยาวชนที่จะเข้ามา “บวชเรียน” เมื่อไม่มีศรัทธาที่จะเข้ามาบวชแล้ว เราจึงไม่ได้เห็นความวิริยะหรือความเพียรที่จะมุ่งศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ด้านสติและสมาธิจึงยังไม่ปรากฏออกมาตามปริมาณดังกล่าว ด้วยเหตุนี้การจะสร้างความเป็นเลิศแก่ศาสนทายาท ให้เป็นผู้ที่มีปัญญา สามารถรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงนับเป็นอุปสรรคใหญ่หลวงที่รอเวลาที่จะแก้ไขให้ทัน่วงที

แนวทางการแก้วิกฤตการขาดศาสนทายาท

จากสถานการณ์โลกปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงก้าวเข้าสู่ความทันสมัยอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงได้เข้าสู่คณะสงฆ์มาอย่างต่อเนื่องเช่นกัน และเป็นที่ทราบกันดีว่าแม้คณะสงฆ์จะพยายามสักเพียงใดก็ย่อมไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอก อย่างไรก็ตามแม้ปัญหาวิกฤตการขาดศาสนทายาทจะยังไม่ส่งผลกระทบในวันนี้ แต่เป็นปัญหาที่ต้องตั้งรับให้ทันเพื่อไม่ให้ปัญหาในอนาคต โดยทางออกของวิกฤตนั้นต้องแยกเป็น 2 ระดับ คือ 1. ระดับปัจเจกบุคคล และ 2. ระดับโครงสร้าง

1. แนวทางการแก้ปัญหาในระดับปัจเจกบุคคล

ในระดับบุคคลนั้น ปัญหาที่สำคัญคือการรับรู้ข่าวสารและความเชื่อมั่นต่อคณะสงฆ์ใน 3 ด้าน คือ ด้านสวัสดิภาพ ด้านสวัสดิการ และด้านการศึกษา จึงไม่ส่งบุตรหลานเข้ามาบวชเป็นศาสนทายาท จากการวิจัยได้พบว่าสามารถแก้ปัญหาได้โดยการสร้างแรงจูงใจส่วนบุคคลทั้งต่อเด็กและเยาวชนและต่อผู้ปกครอง Ua-amnoey (2006) ได้ให้ความหมายของแรงจูงใจว่า เงื่อนไขหรือสภาวะที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม 3 ทิศทาง คือ การทำให้เกิดพฤติกรรม การยับยั้งพฤติกรรม และการกำหนดพฤติกรรม ในทางจิตวิทยา แรงจูงใจหมายถึงพลังที่มีอยู่ในตัวบุคคลซึ่งพร้อมที่จะกระตุ้น หรือชี้ทาง (Urge or Direct) ให้อินทรีย์กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ขณะที่ Kananurak (2004) ก็ได้ให้ความหมายของแรงจูงใจไปในทำนองเดียวกันว่า หมายถึงสภาวะภายในที่เป็นผลจากความต้องการแล้วคอยกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรม ที่จะตอบสนองความต้องการ แรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการทางกายเรียกว่าแรงขับ (Drive) ความต้องการ (Need) หมายถึงสภาวะเมื่อรู้สึกขาดแคลนทางกายและทางใจ ทั้งหมดเป็นกระบวนการภายในที่อธิบายเกี่ยวกับพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์

จากความหมายนี้จะเห็นได้ว่า แรงจูงใจจะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1) เป็นกลไกที่ไปกระตุ้นให้เกิดการกระทำ และ 2) เป็นแรงบังคับให้กระทำอย่างมีทิศทาง

1) กระตุ้นให้เกิดการกระทำ เราไม่อาจอนุมานได้ว่านโยบายด้านการศึกษาของภาครัฐเป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดแนวโน้มการขาดแคลนศาสนทายาท เพราะอย่างไรก็ตาม นโยบายด้านการส่งเสริมการศึกษาก็ยังให้คุณต่อเด็กและเยาวชนตลอดจนสังคมไทยอย่างปฏิเสธไม่ได้ ดังนั้นจึงต้องย้อนไปที่ปัจจัยระดับปัจเจก กล่าวคือ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการขาดแคลนศาสนทายาท คือ เด็กและเยาวชนไม่มีแรงจูงใจที่จะบรรพชาเข้ามา

เป็นศาสนทายาท ทางแก้จะต้องย้อนกลับไปที่ต้นตอของปัญหา เมื่อมีแรงกระตุ้นก็ต้องสร้างแรงกระตุ้นหรือแรงจูงใจให้เกิดขึ้น และหากจะกล่าวถึงการสร้างแรงจูงใจ อาจจะต้องย้อนกลับไปถามว่า ใครจะเป็นผู้สร้างแรงจูงใจนี้ให้เกิดขึ้นได้ ภายใต้บริบททางสังคมไทย ที่อยู่กันเป็นครอบครัว ผู้ที่มีโอกาสที่จะสร้างแรงจูงใจให้กับเด็กและเยาวชนได้เข้ามาบวชมากที่สุดคงหนีไม่พ้นหน่วยทางสังคมในระดับครอบครัว โดยครอบครัวส่วนใหญ่จะมีอิทธิพลทางความคิดต่อบุตรหลานภายในครอบครัว ซึ่งเป็นทุนที่สำคัญที่จะสามารถสร้างแรงจูงใจ ไม่ว่าจะเป็นทางการพุทธรูป การแสดงพฤติกรรมด้านความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนา หรือการนำพาบุตรหลานเข้าวัดเพื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตของพระภิกษุสามเณร อย่างไรก็ตามแม้ครอบครัวจะเป็นผู้ใกล้ชิดและมีอิทธิพลต่อเด็กและเยาวชน แต่ครอบครัวจะไม่สามารถสร้างแรงจูงใจได้หากครอบครัวไม่เห็นถึงความสำคัญของการบรรพชาเป็นศาสนทายาท หน่วยงานที่ใหญ่กว่าระดับครอบครัวจึงจะเข้ามามีบทบาทในช่วงรอยต่อนี้ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา หรือหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จะต้องร่วมมือกับเป็นภาคี ผลักดันให้เกิดกิจกรรมทางศาสนาโดยเฉพาะเจาะจงลงไปในระดับศาสนทายาท เช่น การบวชภาคฤดูร้อน ให้เด็กและเยาวชนได้มาทดลองใช้ชีวิตเป็นสามเณร เป็นต้น เมื่อครอบครัวเล็งเห็นถึงประโยชน์ของการบวชเป็นศาสนทายาทแล้ว ครอบครัวก็จะสามารถสร้างแรงจูงใจให้กับบุตรหลานของตนเองได้

2) การบังคับอย่างมีทิศทาง การกำหนดพฤติกรรมโดยการสร้างแรงจูงใจนั้น อาจจะอนุมานได้ว่าเป็นการสร้างความสำเร็จ แต่อย่างไรก็ตามยังมีช่องว่างบางประการที่ไม่อาจมองข้ามได้ เช่น ความขัดสนพฤติกรรมที่ไม่สามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้ เป็นต้น ช่องว่างตรงนี้หากปล่อยปะละเลยอาจจะสร้างปัญหาให้กับสังคมได้ในอนาคต เช่น เด็กและเยาวชนติดสารเสพติด ลักเล็กขโมยน้อย ไปจนถึงก่ออาชญากรรม เพราะต้องการที่จะดิ้นรนแก้ปัญหาปากท้องให้กับตนเองหรืออาจเกิดจากพฤติกรรมการเล่นแบบ การให้บรรพชาเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนา อยู่ในกรอบพระธรรมวินัย นับเป็นการฝึกหัดตนเองให้ยกระดับจิตใจและพฤติกรรมได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นช่องทางหนึ่งที่จะสามารถยกระดับทางสังคมผ่านระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ได้ Phrakhrusutachayaporn, (Phramaha Singchai Dhammajayo), and Pramaha Keerati Worakiti (2014) กล่าวว่า การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของประเทศชาติ พระพุทธศาสนาเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของการศึกษา แต่เดิมวัดเป็นแหล่งที่มาของการศึกษา พระเป็นครูสอนให้การศึกษาในด้านต่างๆ วัดจึงเป็นแหล่งพัฒนาการศึกษาของไทยมาตั้งแต่อดีตกาล และมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาประชาชนในชาติให้มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมจริยธรรม สามารถประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอย่างสงบสุข อย่างไรก็ตามแม้จะเห็นว่าการบรรพชาเป็นศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาจะมีคุณูปการต่อทั้งระดับปัจเจกและระดับสังคม แต่การบังคับเข้ามาบรรพชานั้นเป็นสิ่งที่ไม่อาจทำได้โดยง่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องมีนโยบายหรือทิศทางให้ชัดเจนว่า หากเด็กและเยาวชนเข้ามาบวชเป็นศาสนทายาทแล้ว จะมีวิถีชีวิตอย่างไร เปลี่ยนแปลงไปจากที่เป็นอย่างในปัจจุบันอย่างไร ผลตอบแทนที่จะได้รับมีอะไรบ้าง เพื่อเป็นเครื่องมือต่อรองให้กับผู้ปกครองหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนใช้สำหรับต่อรองอีกทอดหนึ่ง

เมื่อสร้างแรงจูงใจได้แล้ว และมีเด็กและเยาวชนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นได้แล้ว สิ่งที่น่าตกใจไปไม่ได้ถัดจากนี้ คือ ระบบสวัสดิภาพ สวัสดิการ และการศึกษาของศาสนทายาท วัดจะต้องสร้างความมั่นใจด้านสวัสดิภาพของกุลบุตรที่สมัครใจเข้ามาบรรพชา ว่าเมื่อกุลบุตรเหล่านั้นออกจากบ้านมาแล้วจะมีชีวิตที่มีความสุขและปลอดภัย มีระบบสวัสดิการในการดำรงชีวิตที่ไม่ขัดสนไปกว่าเดิมที่เคยเป็นอยู่ ตลอดจนมีระบบการศึกษาที่ทัดเทียมกับการศึกษากระแสหลักที่รัฐจัดให้

2. แนวทางการแก้ปัญหาในระดับโครงสร้าง

ในระดับโครงสร้างนั้นประกอบไปด้วยโครงสร้างทางสังคม โครงสร้างทางการศึกษาและระบบราชการ และโครงสร้างคณะสงฆ์ โดยทั้ง 3 โครงสร้างนี้จะต้องบูรณาการร่วมกัน เพื่อปรับโครงสร้างลดความเหลื่อมล้ำทั้งด้านสวัสดิภาพ สวัสดิการ และการศึกษา โดย

1) โครงสร้างทางสังคม ซึ่งสังคมแต่ละสังคมมีความหลากหลายแตกต่างกัน และบางส่วนทับซ้อนกัน โดยในทางโครงสร้างทางสังคมจะต้องปรับให้เอื้อต่อการเข้ามาบรรพชาเป็นสามเณร ทายาท เช่น เปิดโอกาสหรือช่องทางการบรรพชา สร้างการรับรู้และยอมรับในระดับสังคมว่าการบรรพชาเป็นสามเณร ทายาท นับเป็นการยกระดับทางสังคมและสร้างคุณภาพการต่อสังคมอย่างหนึ่ง

2) โครงสร้างทางการศึกษาและระบบราชการ โดยเฉพาะระบบราชการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา จะต้องปรับให้การศึกษาของคณะสงฆ์และโรงเรียนข้างนอก ทัดเทียมกันทั้งด้านคุณภาพและโอกาสทางการศึกษา

3) โครงสร้างคณะสงฆ์ โดยโครงสร้างคณะสงฆ์นั้นจะต้องปรับปรุงรูปแบบการสร้างสามเณร ทายาท จากเชิงรับเป็นเชิงรุกอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีแนวทางหรือนโยบายหรือยุทธศาสตร์ในการจัดหาหรือสร้างสามเณร ทายาท ที่ชัดเจน และพัฒนาและปรับปรุงการบริหารงานด้านสวัสดิภาพ สวัสดิการ และการศึกษาภายในคณะสงฆ์อย่างเป็นระบบ มีการบูรณาการร่วมกันทุกภาคส่วน

สรุป

ปัจจุบันมีสถิติจำนวนสามเณร ทายาท ที่บ่งชี้ว่าสามเณร ทายาท ลดลงอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลจาก 2 ประการ คือ เด็กและเยาวชนขาดแรงจูงใจในการเข้ามาบรรพชาเป็นสามเณร ทายาท และ การศึกษาภาคบังคับของรัฐถึงเด็กและเยาวชนให้อยู่กับระบบการศึกษานั้น นับว่าเป็นความขัดแย้งเชิงโครงสร้างทางสังคม เพราะสังคมต้องการบุคลากรและหน่วยงานที่ซื่อสัตย์สุจริตของคนในสังคม ซึ่งพระภิกษุ-สามเณรสามารถตอบเจตยานี้ให้กับสังคมพุทธในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี แต่เมื่อจำนวนสามเณร ทายาท ลดลงอย่างต่อเนื่อง โครงสร้างทางสังคมที่เคยสมดุลคลาคลายความสมดุลนั้น ความขัดแย้งเชิงโครงสร้างทางสังคมก็นับวันจะเด่นชัดมากยิ่งขึ้น

การจะทำให้จำนวนสามเณร ทายาท เพิ่มขึ้นจะต้องสร้างปริมาณการบรรพชาเป็นสามเณร ให้มากขึ้น และรักษาสถาบันที่มีอยู่แล้วให้สามารถอยู่ได้นานๆ โดยการเพิ่มจำนวนสามเณร ทายาท ด้วยการเพิ่มปริมาณการบรรพชานั้นจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อเด็กและเยาวชนมีแรงจูงใจที่จะบรรพชา ทางด้านครอบครัวมีแรงจูงใจที่จะส่งบุตรหลานเข้ามาบรรพชาเช่นกัน ส่วนการรักษาสามเณร ทายาท ที่มีอยู่แล้วนั้น จะต้องมีการสวัสดิภาพ สวัสดิการ และระบบการศึกษาที่ดีทัดเทียมกับการศึกษาที่รัฐจัดให้ข้างนอก

หากสามารถดำเนินการให้เกิดความเท่าเทียมกับทั้งระบบสวัสดิภาพ สวัสดิการ และการศึกษา จะสามารถลดความขัดแย้งเชิงโครงสร้างทางสังคมได้ สามารถทำให้สังคมกลับสู่ภาวะสมดุลได้ เพราะสามเณร ทายาท เมื่อเติบโตใหญ่ไปในภายหน้าจะเป็นพระภิกษุที่เป็นกำลังสำคัญทั้งด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือเป็นผู้นำทางสังคมและจิตวิญญาณในสังคมไทยต่อไป

References

- Bannaruj, B. (2022). Professor of Mahachulalongkornrajavidyalaya University. *Interview*. January 27.
- Kananurak, M. (2004). *Psychology and Human Communication*. Bangkok: Odeonstore.

- Lapthananon, P. (1986). *On Role of Buddhist Religious in Development of Rural Areas in Thailand*. Bangkok: Social Research Institute, Chulalongkorn University.
- Loudon, D., & Bitta, A. (1998). *Consumer Behavior: Concepts and Applications*. (3rd ed.). New York: McGraw Hill.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitakas*. Bangkok: MCU Press.
- Mahamakut Buddhist University. (2022). *The History of Mahamakut Buddhist University*. Retrieved September 29, 2022, from <https://www.mbu.ac.th/about/post-416/>
- National Office of Buddhism. (1997). *Preceptor's Guide*. Bangkok: National Office of Buddhism Print.
- National Statistical Office of Thailand. (2022). *Statistics of Religious Personnel and Places of Worship in Thailand*. Retrieved September 29, 2022, from http://ittdashboard.nso.go.th/preview.php?id_project=56
- Office of the Education Council, Ministry of Education of Thailand. (2009). *Proposed Educational Reform in the Second Decade (2009-2018)*. Bangkok: Office of the Education Council.
- Phra Debvedhi (P.A. Payutto). (1993). *Buddhism Situation: Changing Crisis to Development*. Bangkok: Religious Affaires Printing
- Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto). (2016). *Follow the New Monks to Study Dharma*. Bangkok: Buddha Dham Foundation.
- Phrakhrusangkakitbanhan (Kanchana Santikaro). (2022). Director of Phrapariyattidham Wat Dhammamongkol School. *Interview*. November 24.
- Phrakhrusutachayaporn (Phramaha Singchai Dhammajayo), & Pramaha Keerati Worakiti. (2014). The Way for Education Management for Buddhism Successor in Thai Society. *Nakorn Lampang Buddhist College's Journal*, 4(1), 1-14.
- Phramaha Suwit Dhammikamuni (Theeranet), & Homthuanlum, T. (2018). The Motivation for Novice Rodination in Thai Society. *Journal of Graduate Studies Review Mahachulalongkornrajavidyalaya University*, 14(2), 55-65.
- Phraratwatraphon (Sompong Thitavangso). (2022). Committee Chairman of Phrapariyattidham Secondary School. *Interview*. January 28.
- Ua-amnoey, J. (2006). *Social Psychology*. (2nd ed.). Bangkok: Chulalongkorn University.
- Woolfolk, A.E. (1993). *Education Psychology*. (5th Ed.). Boston: Allyn & Bacon.